

Филипович Людмила,
*доктор філософських наук, професор,
провідний науковий співробітник;*
Горкуша Оксана,
*кандидат філософських наук, старший науковий співробітник;
Відділення релігієзнавства
Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України*

УКРАЇНЬСЬКА ГУМАНІТАРИСТИКА СЬОГОДНІ – МІСІЯ СВІДЧИТИ ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ НА МАПІ УКРАЇНЬСЬКОГО СВІТУ

Загалом покликанням гуманітаристики є забезпечити людину засобами та методами адекватного самовизначення, застосування яких дає можливість людині:

- 1) вижити;
- 2) бути і залишатись людиною (особливою формою актуалізованого самосвідомого буття, що спирається на певні цінності, є носієм певних властивостей, поширювачем певних моделей співжиття і регламентативних правил поведінки);
- 3) належно освоїти досяжний простір, перетворивши такий на космос людського життя;
- 4) змоделювати оптимальні шляхи досягнення комфортніших, зручніших, пристойніших, прийнятніших, належних умов життя;
- 5) актуалізувати ті власне людські цінності, які формують людину в її зростанні над тваринно-біологічним існуванням;
- 6) окреслити горизонт людських сподівань, образ адекватних очікувань і прагнень, гідної зусиль мети з урахуванням наявних та належних умов, досяжних можливостей, ефективних механізмів олюднення світу й зростання людськості у її ціннісних властивостях.

Однак споживацько-хижацькі, прагматично-утилітарні тенденції останніх років не сприяли належній увазі до гуманітаристики саме як до засобу самовпізнання та самозростання людини у її ціннісних орієнтирах. Натомість гуманітаристику визнавали корисною переважно у тій її частині, якою вона пізнавала людину в її елементарно-біологічних, інстинктивно-психологічних складових; та виробляла прикладні методи маніпуляції людиною як біологічно-психологічною машиною, виробничим засобом, суспільним предметом, політичним складником, маркетингологічним продуктом.

Наразі в Україні із зневажливим ставленням у суспільстві та системі науки і освіти зіткнулись більшість гуманітарних галузей наук. Не будемо тут нагадувати про скорочення у системі української освіти годин/дисциплін/цілих гуманітарних предметів – саме тих, у яких увага зосереджувалась на ціннісних світоглядних підвалинах та ідентичнісних мапах для юних українських громадян. Іноді складалось враження, що аксіологічно-ідеологічна грамотність

вважається шкідливою чи такою, що заважає здобувати грамотність економічну; недоцільною для набуття практичної ефективності та професійної компетенції. Понад те, економічна продуктивність проголошувалась провідним критерієм ефективності зокрема й гуманітарних наук. Що в принципі є безглуздом, а в контексті екзистенційної війни, яку впродовж останніх понад 10 років здійснює російська федерація проти України – злочинним. Не будемо тут вдаватись до аналізу такої трагічної для української гуманітаристики ситуації, її причин і пошуку замовників. Просто нагадаємо, що гуманістичні цінності – не бур'ян, який сам собою засіюється і проростає в білогічному матеріалі.

Зневага, з якою українська держава ставилась до гуманітаристики, навіть сумні думки про планомірне легковаження українською ідентичністю та самовизначенням української політичної нації як дієвого свідомого суб'єкта сучасної глобальної історії. Бо навіть ж самовизначення тому, кого намагаються скасувати як суверена і самосвідомого діяча?

Та й навіть сама українська гуманітаристика популяризувалась саме тими її концепціями, у яких спростовувалась здатність, спроможність та досяжність українцями повносправної глобально-історичної суб'єктності: то ми тлумачились лише одним (меншим, тож меншовартісним) із трьох ніби-то-братніх народів; то як мешканці вічного фронтиру виявлялись випадковою сумішшю різнорідних генетично-цивілізаційних складників; то як населення міжцивілізаційного розламу уявлялись залишеним після бою між великими цивілізаційними нарративами відпрацьованим людським матеріалом, завдання якого адаптувати та узгоджувати різноспрямовані картини світу заходу та сходу; то раптом ставали україно/російсько (какая-разніца) мовним носієм «великої руской», «єдиной советской» чи глобально-людської цивілізації. У будь-якому разі нам відводилась місія несамосвідомого виконавця чийхось сценаріїв та носія кимось іншим сформульованих змістів.

Натомість та затятість і наполегливість, з якою попри зовнішні і внутрішні спроби зневажити чи й скасувати українську ідентичність, українська політична нація відроджувалась у свідомості пасіонаріїв – носіїв смисложиттєвих цінностей понад споживацько-біологічно-інстинктивного порядку – вказує на неабиякий життєвий та сенсотворчий потенціал українського світогляду. І справа не лише у мові чи історичних передумовах, у культурі чи духовності, цілком певних схильностях характеру та моделях поведінки, притаманних українцям різних епох, які раз-по-раз хоча й варіативно, але відтворюються хоч піснею, хоч традиціями у нових буттєвих обставинах. Справа саме у тих підвалинних цінностях, які, попри всі спроби московитів приборкати українців, ламаючи рабським уярмленням нашу волю та гідність й винищуючи (зброєю, голодоморами та сандормохами) їхніх найщиріших носіїв, проростали в юних серцях нових поколінь нестримним волінням свободи і гідності в жертвовній любові до свого й живого та творчому прагненні дарувати світові щирю правду й розмаїту красу.

Не варто нагадувати, що та сама улюблена нами Свобода (так само Гідність, Любов, Краса) вважається універсальною цінністю. Але зміст цієї аксіологічної максими визначатиметься в конкретних мовних, світоглядних, історичних, дійсних параметрах. Тож і гуманітаристика так само має бути пов'язаною з цими визначниками. Про що ми наполягали, пропонуючи пріоритетним сьогодні для гуманітарних (зокрема релігієзнавчих) досліджень спиратись на принцип контекстуальності. Адже немає Свободи, Гідності, Любові, Краси поза межами людської свідомості. А людська свідомість спирається на конкретні світоглядні мапи, сформульовані певною мовою в певних культурно-історичних обставинах. Тож гуманітарій, незаангажований дійсністю та самовилучений із мовно-культурно-історично-подійного контексту – фальсифікатор, що продукує сфальшовані з маніпулятивною метою тлумачення під обгорткою універсальних істин.

Між іншим, така сама проблема – невідповідність змісту висловленої глобально істини та її контекстуального прочитання в дійсних обставинах, що спонукає до висновків про маніпулятивне застосування невідповідного контексту тлумачення – проявляється і в справі релігійної риторики. Яскравою ілюстрацією тут можуть бути глобально-універсальні віроповчальні висловлювання папи Франциска та неадекватність змісту висловленого понтифіком в оптиці українського дійсного контексту.

Це наслідок того, що абсолютна чи універсальна істина завжди висловлюється контекстуально (бо саме так вона може бути зрозумілою). І висловлене потребує адекватної адаптації для артикуляції в іншому контексті. Тому і існують переклади Біблії (Корану, Тори та інших Священних книг) національними мовами, розтлумаченими в тому чи іншому історико-культурному локусі належним цьому локусу авторитетним Вчителем віри у зрозумілих адресатах вербальних, символічних культово-обрядових позначниках, а послідовники об'єднуються спільним життєвим досвідом та цими варіативними прочитаннями в різні конфесії, церкви, релігійні течії. Саме тому у Православ'ї існують помісні Церкви, а кожна протестантська Церква має власне історико-культурно локальне походження та контекстуально (національний, мовний, історико-культурний вимір) адаптовані відгалуження.

Бо немає суперечностей між Словом Божим та Його контекстуальним прочитанням. Зловживання починаються тоді, коли вічний абсолютний сенс підміняється тимчасовим конкретним ексклюзивно-контекстуальним тлумаченням, яке універсалізується з метою утвердження цілком земної ідеології, картини світу, моделі бажаного і належного, стратегічно спрямованого на досягнення окремої, персонально сформульованої диктатором, авторитарним лідером, правителем або ж уособленими ним суспільними вершками політичної мети, що камуфлюється релігійною риторикою під сакральні речі. Саме так відбувається в РПЦ – етатистське кремлівсько-імперське ідолопоклонство подається як «істинно православная вера».

Українським гуманітаріям сьогодні випала неймовірна нагода – ми, викуплені жертвністю найкращих дітей українського народу, які зараз на полі бою ціною власного життя захищають наші робочі кабінети, вихоплюючи з небуття висловлені нами тексти, зобов'язані не лише свідчити перед Богом, людством, історією, але й самим українським народом та майбутнім про ті цінності, що надихають наших пасіонаріїв протистояти російсько-кремлівській шовіністичній ідеології, яка намагається «цивілізувати» своїм макабричним «руським міром» глобальний світ й окупувати експансивно-імперською диктатурою цілий всесвіт включно із сакральним виміром. Але зазіхнувши на уярмлення «руським міром» навіть самого Господа Бога, кремлівська ідеологічно-пропагандистська машина зламала свою псевдорелігійну зброю бронєю сили волі свідомості вільного українця, серце якого є святилищем самовідданої любові до свого й живого.

Покликання гуманітаристики – зменшення безглуздя олюдненого світу шляхом самозрозуміння, самовпізнання та самовиховання людини за допомогою аксіологічних параметрів, застосованих для висвітлення онтологічних, історичних, культурологічних, релігійних, політичних вимірів. І нам – українським гуманітаріям – просто сьогодні відмовитись від будь-яких хибних стереотипів та сфальшованих концепцій, адже дійсність у своїй відвертості промовляє до нас безпосередньо. І ми маємо змогу висловити українською її справжній зміст. Нам не потрібно брати у дужки український контекст, адже саме він і є тією живою матерією всесвіту, у якій відроджуються, воскресають і утверджуються у своїй сакральній суті ті людські цінності, які підносять окрему людину над твариною, машиною чи елементом системи до статусу відповідального громадянина та вільного співтворця живого світу. І в боротьбі екзистенційно ворожих, онтологічно взаємовиключних систем світоустрою та самоусвідомлення людини (демократично-діалогічної парадигми співжиття взаємоповажних суб'єктів, та авторитарної диктатури нав'язаної світові силою зброї «єдиноістинної картини міра») Український світ сьогодні став епіцентром.

Не ми розпочали цю війну. Але нас як носіїв артикульованої українською мовою, історією, культурою та свідомістю свободи волі та гідності особистості, «руській мір» всіма виробленими ним методами та засобами намагається знищити, витерти з мапи всесвіту, вирвати з книги життя та вилучити із свідомості Господа. Хоча метою «руської цивілізації» насправді є глобальна експансія, на заваді якої стоїмо ми – діти і мешканці Українського світу. Кремль та спресована ним у скажену ненаситну геотрансформаційну машину маса «расійского населенія» прагне переламати глобальний світ, розтрощивши світовий устрій, збудований на демократичних засадах та людських цінностях, з-поміж яких свобода та гідність особистості є базовими. Тож ми заради збереження світу, життя та людини зобов'язані вижити, залишитись собою і перемогти.

Це не значить, що ми маємо наполягати на якійсь окремій українській цивілізації. Наша відповідальність перед тими, хто щиро формулював життєві

цінності українською навіть у момент власної жертовної смерті, полягає у завданні засвідчити повносправність української свідомості і зрілість української волі висловлювати Гідність, Свободу, Любов і Красу спільно з демократично-цивілізованим світом, але відповідно до ціннісної шкали Українського світу.

Список використаних джерел

1. Филипович Л., Титаренко В., Горкуша О. Контекстуалізація як один із головних методологічних підходів релігієзнавчого дослідження в період російсько-української війни. *Філософська думка*. 2023. № 1. URL: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/651>
2. Український світ в його релігійних вимірах: колективна монографія / За ред. професорів Л.Филипович та А.Арістової. Київ, 2022. https://drive.google.com/file/d/1FhWP6mH_76WKJ6tzoMtQrxsEevx6KLVu/view
3. Георелігійні процеси і конфесійні трансформації в Україні: колективна монографія / За заг. ред. О.Сагана. Київ : Світ Знань, 2023. 318 с. ISBN 978-617-14-0162-4 (електронне видання) <https://drive.google.com/file/d/1cGui9VMY7K6Uvo-x24CRTIxVtsz1im4J/view>